
Horváth Lajos

Menedékesek Nagyatádon

Magyarország, Dél-Dunántúl, Somogy megye, NAGYATÁD.

12–13 ezer fős kisváros délen, a határtól tíz-egynéhány kilométerre. Zágráb alig van messzebb innen, mint Budapest. Amerikából nézve már a brit szigetek is a „jugoszláviai háború közvetlen közelében vannak.

Nagyatád. Kisváros, amely hozzászokott az idegenek jelenlétéhez. A szomszédból a horvátok, a magyarok, a szerbek mindig átjártak bevásárolni, rokont látogatni, vagy éppen gyógyfürdőzni. A nyolcvanas évek végéig közel háromezer katona élt a laktanyában. Páncélosok. A hatvanas évek végétől itt volt még a „fegyelmező” is. Volt mit megszokniuk a nagyatádiaknak.

Aztán csend... A laktanya megszűnt, a katonák zöme elment. Csak a nyugdíjasok maradtak, meg a futkosó. De a csend nem tartott sokáig...

1991. Augusztus utolsó napjai.

Horvátok és magyarok áradata talál menedéket Nagyatádon.

A '89-es romániai áradat után új kihívás a magyar menekültügynek. A bicskei Befogadó Állomás nagy feladatot kap. Keressen olyan helyet a déli határhoz közel, ahol nagy tömeg helyezhető el. Ezt Nagyatádon találják meg. A volt magyar laktanya a helyszín. Ide irányítják a legtöbb menekülőt.

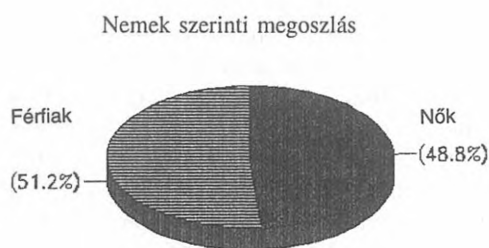
Megszületik egy új, itthon még ismeretlen kategória: a menedékeseké. Nem akarnak itt maradni, csak átmeneti menedéket kérnek Magyarországtól. Sokan a szabadságukat vették ki. Azt hitték, egy-két hét vagy hónap még, és véget ér ez az iszonyat. (Mi is azt hittük!)

Ma 1994-et írunk. Vannak Nagyatádon, akik a nyitás óta itt élnek... Ideiglenesen...(!?)

Milyen a menedékesek sorsa? Honnan jöttek? Miért jöttek? Kik ők? Milyen a tábori élet? Hogyan tovább? Ilyen és ehhez hasonló kérdések kavarognak bennünk. Erre vártunk választ kérdőívünk segítségével. Minden 18. életévét betöltött táborlakót megkérdeztünk. Természetesen névtelenül. A vizsgálat ideje 1994. április 5–15. között volt. Ekkor a 18 éven felüliek száma 760–770 között változott, közülük 44-en elme-szociális otthonban laktak. A kérdőívben feltett kérdésekre 543-an válaszoltak, a megkérdezettek 75 százaléka.

A kérdőívet lefordítottuk, és általunk kiválasztott, felkészített menedékeseknek adtuk őket. Így mindenki az anyanyelvén értette és válaszolta meg a feltett kérdéseket.

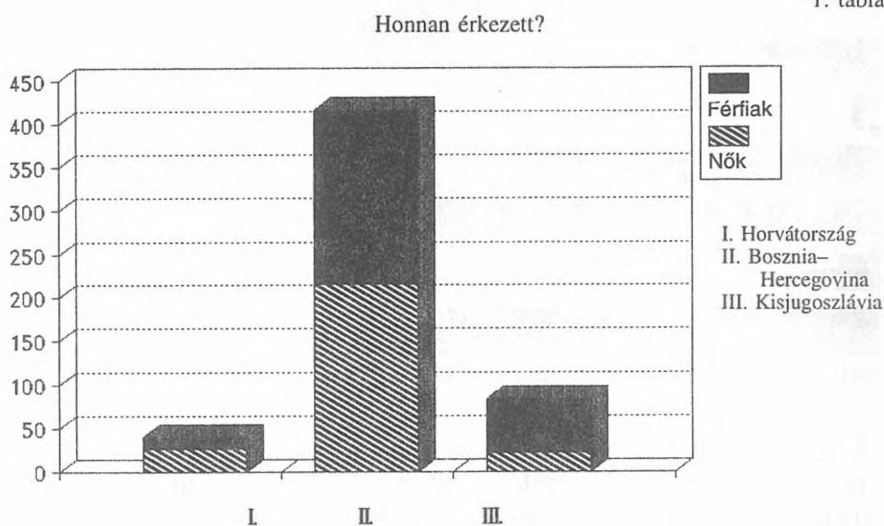
1. ábra

Honnan jöttek, hová menn(én)ek?

Az Átmeneti Szálláson lakók valamennyien a volt Jugoszlávia területéről érkeztek (1. sz. táblázat).

1. táblázat

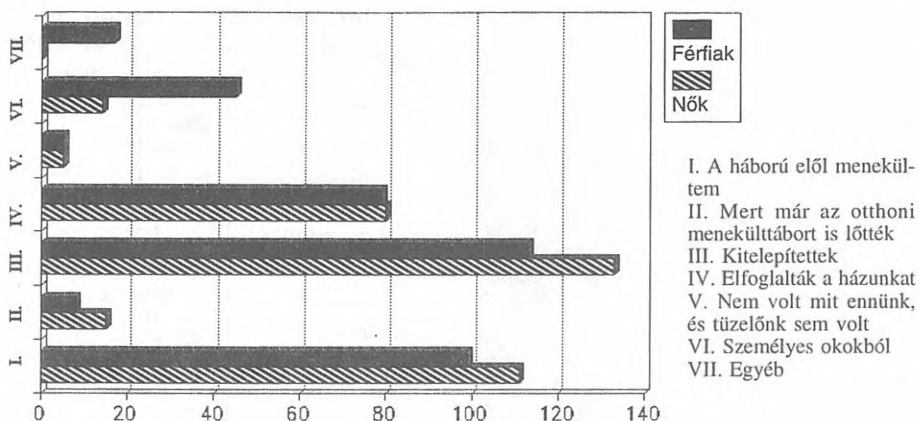
A most itt élők többsége Bosznia-Hercegovinából származik, a legkevesebben Horvátországból jöttek. A Dráva-háromszögiek már lassan három éve vannak itt, ők a kialakult helyzet (szerb krajina) miatt a mai napig nem tudnak hazatérni. Így a nemzetiségi összetétel az alábbiak szerint alakult a felmérés idején:¹

bosnyák (muzulmán)	77,1%
horvát	9,5%
magyar	7,9%
szerb	2,6%
albán	1,5%
macedon	0,7%
roma	0,3%
egyéb	0,4%
összesen	100,0%

A Kis-Jugoszláviából érkezettek zömmel magyar nemzetiségűek. A fiatalok főként a behívó elől szöktek meg, az időseknél pedig az élelmiszer és a pénz hiánya az ok. Ha a távozás okait kutatjuk, akkor azt látjuk, hogy csak kevesen döntöttek „önállóan”, a többség valamilyen kényszer (kitelepítés, ház elfoglalása) hatására távozott (2. sz. táblázat). Főként a boszniaiaknál jellemző ok a kitelepítés, hiszen itt a szerbek egész településeket, városrészeket ürítettek ki. A helybelieket buszokkal, teherautókkal szállították el, majd a „szerencsésebbeket” nyugat felé küldték. Ezt a folyamatot zárta le Ausztria 1992. június 2-án 00 órától, amikor a boszniaiak beutazását vízumhoz kötötte. Ebben az időpontban két vasúti szerelvény tartózkodott Magyarországon. A rajtuk lévő több mint ezer ember Nagyátádra került.

2. táblázat

Miért kényszerült elhagyni hazáját?

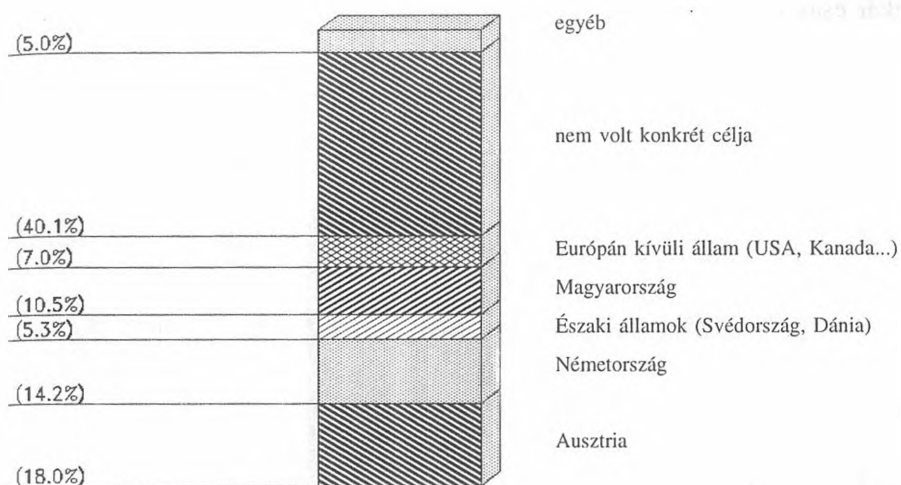

A 3. számú táblázat azt mutatja be, hogy ki milyen céllal indult el otthonról. Látható, hogy 40 százalékuknak nem volt pontos úticélja. Ez nem véletlen, hiszen akiket erőszakkal szállítottak el, azok nem akarták elhagyni hazájukat, nem tervezhették meg az útirányt. Akik valamilyen elképzeléssel indultak el, azok is egy, a hazájukhoz közeli országot kerestek (Ausztria, Magyarország, Németország), és csak kevesen akarták elhagyni Európát.

Kezdetben mindenki úgy jött el otthonról, hogy majd a háború után hazatér. Ezt ma nem így érzik. Az elhúzódó háború, a bizonytalanság hatására egyre többen döntenek úgy, hogy máshol telepednek le. A magyar nemzetiségűek inkább Magyarországot választják, míg a többiek – elsősorban a nyelvi nehézségek és a gazdasági helyzet miatt – Nyugaton próbálnának szerencsét (4. sz. táblázat).

3. táblázat

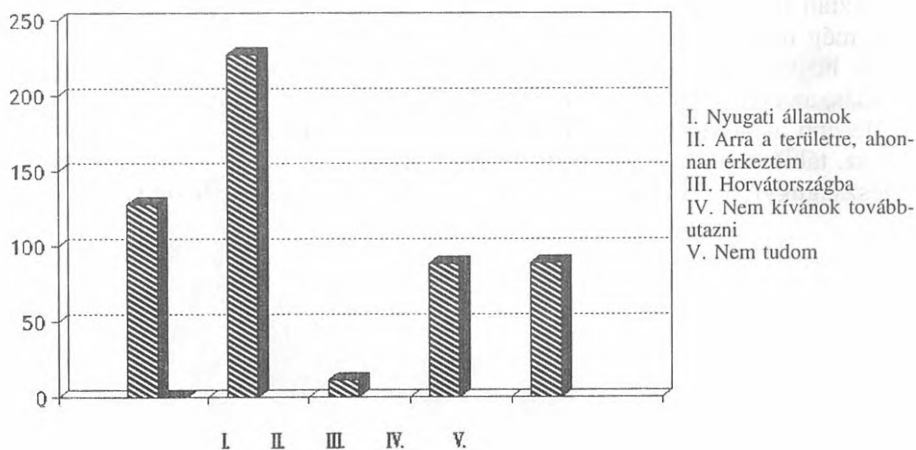
Mely ország volt az eredeti úticélja?

Annak lehetősége, hogy Nyugatra utazhassanak, jelentősen beszűkült. A nyugati államok már csak a háborús területekről fogadnak menekülteket, a családgyesítés pedig nagyjából lezajlott. Az Európán kívüli országok (Kanada, USA) éves keretet állapítanak meg a letelepedésre, és kemény feltételeket szabnak iskolai végzettség, egészségi állapot stb. tekintetében. Így az ittmaradók továbbutazási esélyei tehát egyre csökkennek. A hazatérést választók sem tudják, hogy mikor indulhatnak. Arra a kérdésre, hogy „Mikor hagyhatja el az országot?“, szélsőségesen válaszoltak (5. sz. táblázat). Vagy rövid távon gondolkodnak (3–4 hónap), vagy a távoli jövő bizonytalanságá-

4. táblázat

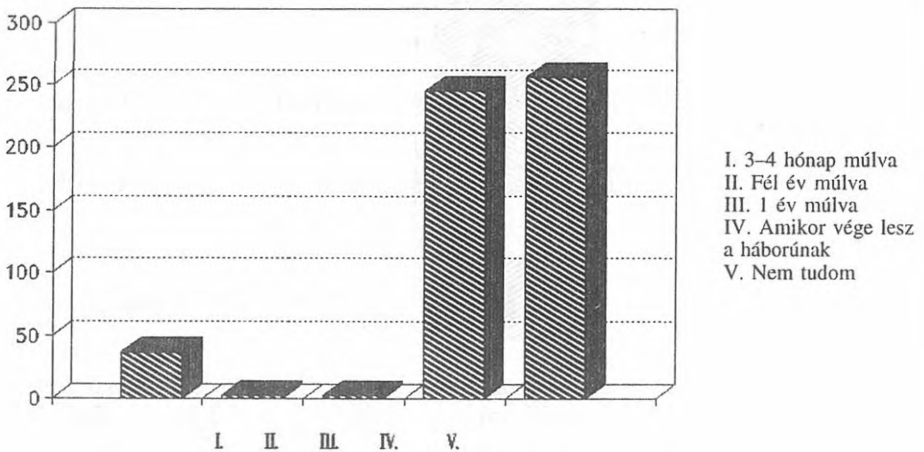
Hova kíván tovább utazni most?

ban élnek. A „Nem tudom” és az „Amikor vége lesz a háborúnak” válaszok között szinte nincs is különbség, hiszen nincs a világon senki, aki a befejezést akár csak megközelítőleg is megjósolná.

5. táblázat

Mikor hagyhatja el az országot?

Változó összetétel, változó feladatok

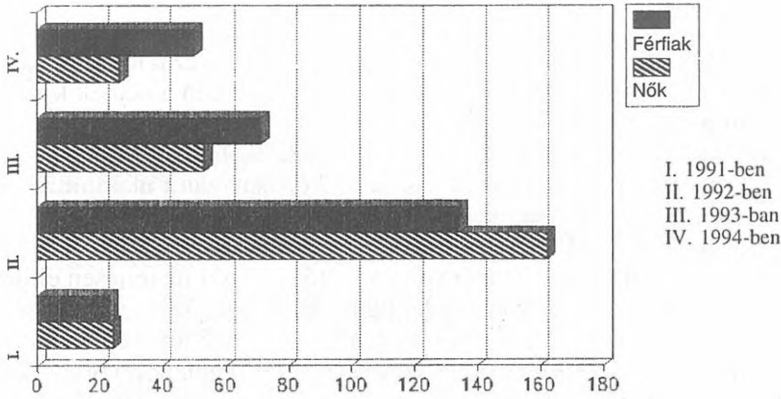
Az Átmeneti Szállás megnyitásakor még mindenki a gyors befejezésben bízott. Sokan eleve azzal a szándékkal érkeztek, hogy a harcok végeztével hazatérnek. Optimizmusukat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy kivették két-három hetes szabadságukat, vagyis eljöttek „nyaralni”. A menekültügy feladata is egyszerűnek tűnt: a menedékeseknek szállást, ételmezt kell biztosítani. Ekkor, 1991-ben még „csak” a szerb-horvát háború kezdődött el. Még mindenki bizakodott...

Aztán 1992-ben megkezdődött a szerb-bosnyák háborúskodás. Ma, 1994-ben még mindig nem látszik a vége.

A hosszú tábori élet megváltoztatta a feladatokat. Ma már nem elég a szállás, az étkezés biztosítása. Nagyon fontos, hogy a szociális ellátást minél szélesebb alapokra helyezzük. A lakók 63 százaléka két éve él Nagyatádon (6. sz. táblázat). Az elmúlt három évben jelentősen változott az oktatás,² az egészségügyi ellátás,³ a szórakozás, a vallásgyakorlás, a szociális munka.

6. táblázat

Mikor érkezett a táborba? (fő)

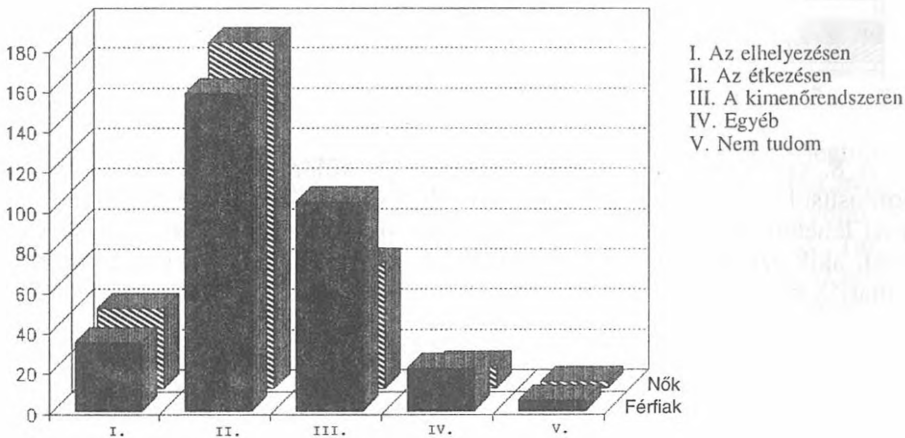

Az 1992-es év jelentős változást hozott. Ekkor, júliusban két hét alatt közel kétezer boszniai menedékes érkezett. Természetes volt tehát, hogy a tábor élete kicsit az ő szokásaik szerint alakult. Az étkezésből például kihagytuk a sertéshúst, imaszobát alakítottunk ki, az iskola bosnyák tanterv szerint működött.

Bár sok területen jelentős sikereket értünk el, a szociális ellátás helyenként gyengén szervezett. A legnagyobb gondot a foglalkoztatás okozza. A menedékesek külföldi állampolgárként csak külön engedéllyel vállalhatnak munkát, ami a jelenlegi munkanélküliség mellett szinte lehetetlen. Marad a nem egészen legális munka, illetve a táboron belüli foglalkoztatás. Ez utóbbi sem szabályos – kivéve a tanárokat és a tolmácsokat –, de elkerülhetetlen. Ezért kíváncsiak voltunk arra, hogy a menedékesek miben várnak segítséget, me-

7. táblázat

Min változtatna először a táborban?

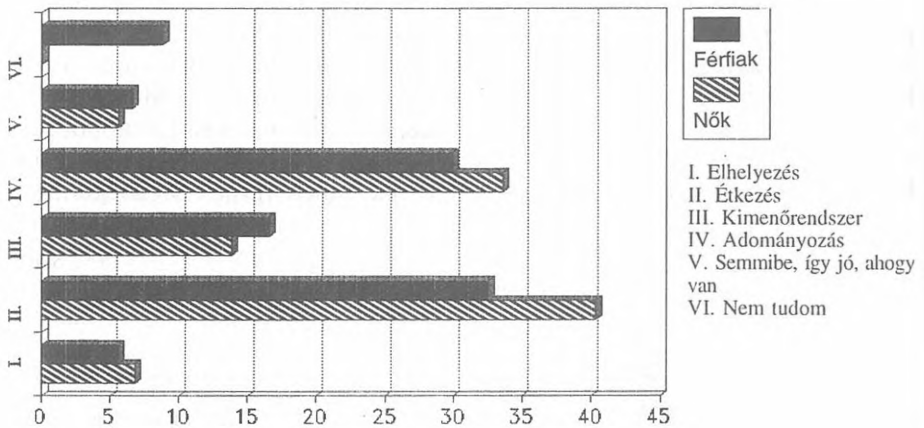
lyek azok a területek, ahol komfortosabbá tehetjük számukra a tábori életet. A „Min változtatna először a táborban?” kérdésre legtöbben az étkezést jelelték meg (7. sz. táblázat).

Mindez érthető, hiszen a többség számára az egész napi semmittevést csak a háromszori étkezés szakítja meg. Bár a férfiaknak is ez a legfontosabb, náluk jelentős gondot okoz a kimenőrendszer.⁴ Nem véletlen a nemek közötti eltérés, hiszen a nők inkább maradnak a táborban a gyerekekkel, a „háztartást” vezetni, a férfiak pedig szívesen mennek kikapcsolódásként a városba.

1992 decemberében a menedékesek saját önkormányzatot alakítottak érdekeik megjelenítésére. A vezetők kezdetben elsősorban az iskolázottak és az idősebbek közül kerültek ki. Mivel azonban továbbutazásra nagyobb esélyük volt/van a tanultaknak, ezért mára ez a vezető réteg szinte teljesen eltűnt. Az önkormányzatba lassan az önként jelentkezőket delegálják, ami jelentősen csökkenti a hatékonyságot. Nem véletlen tehát, hogy néhány kérdésünk az önkormányzat tevékenységét érinti. Talán már nem is meglepő, hogy az önkormányzat számára is az élelmezés ügyében kérnek nagyobb beleszólást, de itt már új igény is megjelenik az adomány szétosztásával kapcsolatosan (8. sz. táblázat).

8. táblázat

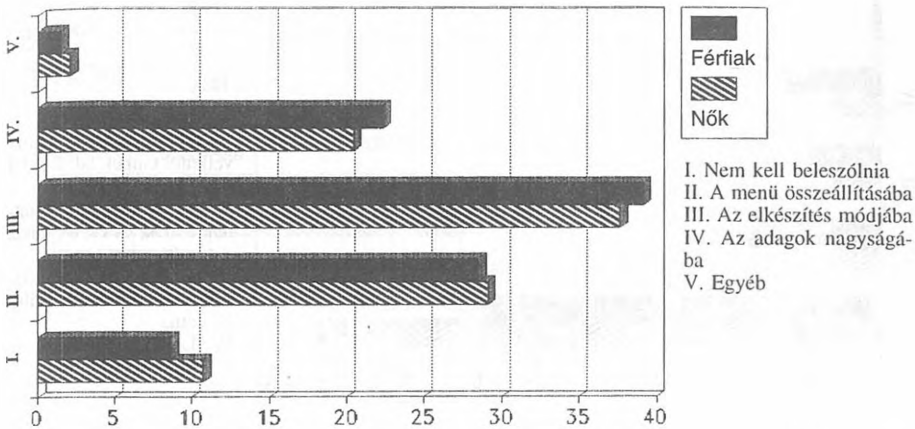
Milyen ügyekben kellene beleszólási jogot biztosítani a menedékes önkormányzatnak?

A 8. sz. táblázatban megjelölt feladatokra külön is rákérdeztünk, hogy pontosítsuk az adott területen felmerülő igényeket. Az alapkérdésre két választ lehetett adni, a kiegészítő kérdésekre viszont csak azoktól vártunk választ, akik azt az előzőnél megjelölték. A válaszokat a 9–11. sz. táblázatok mutatják be.

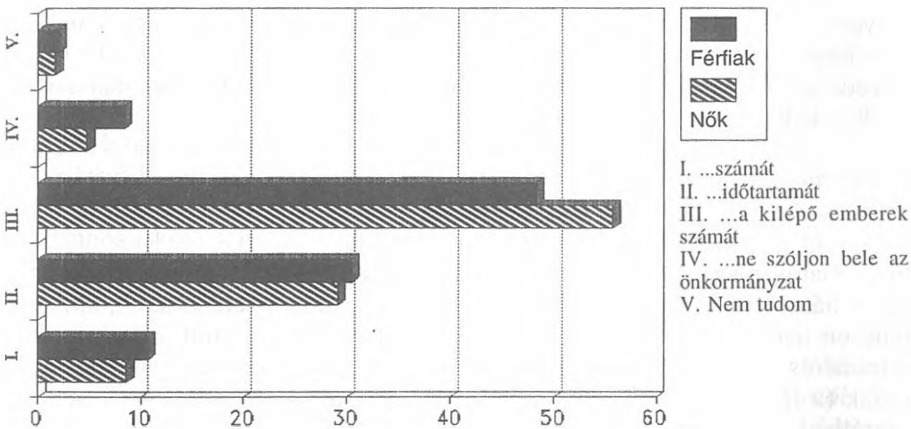
9. táblázat

Az önkormányzatnak milyen téren kellene beleszólnia az étkezésbe?

10. táblázat

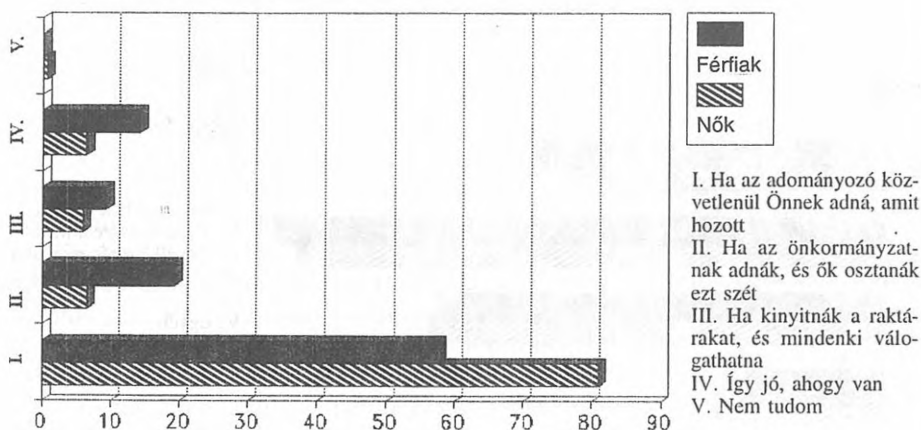
Mit szeretne ön? Ha a menedékes önkormányzat határozhatná meg a kilépők...?

Talán nem véletlen, hogy az adományozással kapcsolatban a legtöbben azt szeretnék, ha mindenki közvetlenül az adományozótól kaphatná meg az ajándékot. Ennek az az oka, hogy Nagyatád a menekültügy legnagyobb raktárbázisa. Sok esetben innen elégítjük ki más táborok igényeit is. Természetesen a menedékesek látják a szállítmányok érkezését, és látják az elvitelt is. Bár tudják, hogy nem minden az övék abból, ami ide érkezik, mégis úgy vélik a látottakat, hogy az övéket vesszük el tőlük.

11. táblázat

Mit szeretne ön: hogyan osszák el az adományokat?

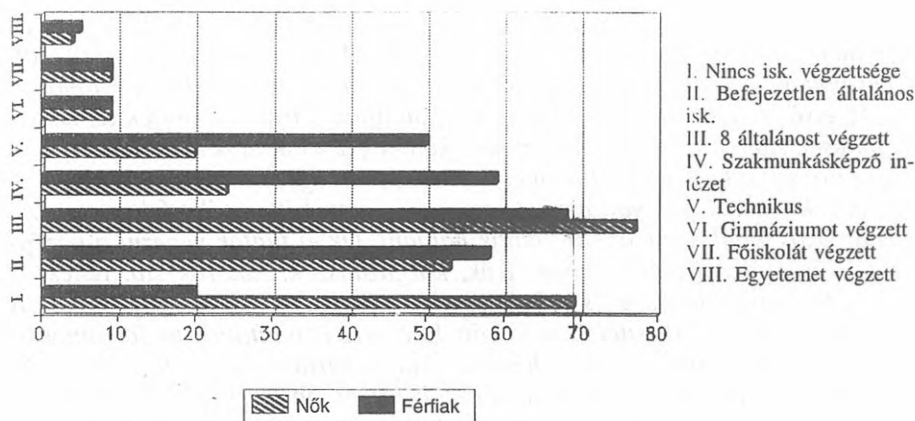
Vannak veszélyei az egyéni adományozásnak is. Amennyiben az adományozó valamelyik áruból nem hoz eleget (400 gyereknek csak 150 db játékot, 238 db édességet stb.), akkor – véleményem szerint – nem szabad megengedni, hogy közvetlen elosztás legyen. Ilyen esetekben a raktárban kell elhelyezni a szállítmányt. Természetesen, ha az adományozó ragaszkodik ahhoz, hogy ő adja át a csomagokat, azt megengedjük, de jelezzük a lehetséges következményeket is, valamint azt, hogy a kialakult helyzet megoldásáért is felelnie kell.

Iskola

Folyamatosan tapasztaljuk, hogy a tábori elhelyezést főként azok kérik, akik eleve hátrányos helyzetben vannak: az alacsonyan képzettek, azok, akiknek nincsen nyelvismeretük, nincsenek külföldi kapcsolataik, nincs pénzük. Ezt a felmérés is igazolta. A Nagyatádon élők közül nagyon sokan iskolába sem jártak (a férfiak 7,8 százaléka, a nők 25,7 százaléka); magas a csak néhány osztállyal rendelkezők (a férfiak 20,8 százaléka, a nők 20,3 százaléka), illetve legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya is (a férfiak 24,4 százaléka, a nők 29,0 százaléka) (12. sz. táblázat).

12. táblázat

Iskolai végzettség szerinti megoszlás

Ezt a jelentős eltolódást egyrészt az magyarázza, hogy a képzettek vagy már korábban elmenekültek Nyugatra, vagy Magyarországra jöttek ugyan, de magánszálláson helyezkedtek el. Ugyanez figyelhető meg a harmadik országba való távozás esetén is.

A másik ok a nemzetiségi összetételben keresendő. Az ittlakók több mint háromnegyed része muzulmán. Nagy részük hegyi területről érkezett (Zvorik, Tuzla, Kozluk), ahol a szétszórt falvak nehezen megközelíthetőek. Sokuk a háború kitöréséig a falujából nem ment el tíz–húsz kilométernél messzebbre. Ebből következik, hogy magasabb iskolai végzettséget sem tudtak szerezni. Ráadásul a volt Jugoszláviában a II. világháború után nehezen szerveződött újjá az iskolai rendszer, így például sokáig nem volt kötelező a 8 osztályos általános iskola sem. Nézzük, mit mond erről a menedékes tanár, aki ugyanerről a vidékről érkezett.

„A kapitalista Jugoszláviában nem volt eléggé fejlett az oktatási rendszer, alacsony volt az általános műveltség. Léteztek ugyan négyosztályos általános iskolák, de több óra gyaloglásra a hegyes Bosznia szétszórt falvaitól. Ezért nem volt kötelező elvégezni. Az iskola mellett léteztek úgynevezett hitvallásfüzetek a muzulmán gyerekeknek. A hitvallás oktatás falusi házakban volt megszervezve a muzulmán falvak egy részében. Például az én apám a szülőfalujától 15 órás gyaloglásra lévő faluba járt hitvallásra, ami 8 hónapig tartott. Ott kellett laknia és étkeznie úgy, hogy a nagyapám fizette az étkezést és az albérletet. A hittanórákon az arab és a latin írást, a számokat és a számolást tanulták. A befejezett hittan után lehetett hitiskolába menni, ami 8 évig tartott. A 3. év után lehetett más iskolát folytatni. A hitiskola befejezését követően arab nyelven tudták olvasni a Koránt, de nem értették.

Leginkább a szerb gyerekek végeztek el az általános iskolát, a fiúk többen, mint a lányok. A muzulmánok többnyire a hittanra jártak. A további isko-

láztatás többnyire önkéntes volt, és sokba került, különösen a főiskolákon. Az iskola elvégzése ezért főleg a szülő-gyerek kapcsolaton és a pénzen múlt.

A második világháború után Jugoszláviában sok volt az írástudatlan. A háború öt évig tartott, így a kezdetben 7 éves gyerek a végén 12 éves lett. Így nehéz volt a különböző korú gyermekekkel újrászervezni az iskolákat. Nem volt iskolaterem sem, hiányoztak a felszerelések és a képzett tanárok is. Az első 5 év célja az volt, hogy megtanuljanak írni, és elérjék az iskola fejlődését. Abban az időszakban a padokban együtt tanultak a 7 és 12 évesek. Hasonló volt a helyzet a faluban és a városokban egyaránt. Az idősebb gyermekeknek lehetőségük volt arra, hogy egy év alatt két osztályt fejezzenek be, így az okosabbak gyorsabban tudtak haladni. Ők el tudták végezni a közép- és felsőiskolákat is, és orvosok, írók, közgazdászok, tanárok stb. lettek. A továbbtanulási lehetőség és a kollégiumok mindenhol ingyenesek voltak. A gyerekek mellett az írástudatlan felnőttek részére is indítottak tanfolyamokat. Egy ilyen tanfolyamot – amely három hónapig tartott – vezetett az én apám is. Abban az időben a mi vidékiünkön volt a legtöbb írástudatlan. Többen a 4. osztály befejezése után a falusi földjeiken maradtak, hogy dolgozzanak, mert úgy gondolták, hogy az iskola felesleges a fizikai munkában. A felnőttek a tanfolyamokon tanulhattak betűket és számokat, de a legtöbbjük a tanulatokat elfelejtette, és így továbbra is írástudatlan maradt. A 4. osztályos általános iskola után létezett 4. osztályos alsó gimnázium is. Az alsó és a felső gimnázium, a szak- és technikai iskolák a nagyobb városközpontokban voltak, így a távolabb élőknek nehezebben voltak elérhetőek.

1945-től 1960-ig Boszniában a 4. általános iskolai osztály elvégzése volt kötelező. Ahol megvoltak a feltételek (tanterem, felszerelés, tanárok), ott 1960 és 65 között az alsó gimnáziumokat folyamatosan az általános iskolákhoz kapcsolták. Így lett az általános iskola 8. osztályos. Ez a rendszer hasonló módon alakult a többi tagköztársaságban is. Sok szülő ellenkezett ezzel az új törvénnyel, mert nem akarták, hogy a gyerekeik – főleg a lányok – ilyen sokáig járjanak iskolába, mert sokkal nagyobb szükség volt rájuk a házi munkákban és a legelőkön a jószágok mellett. Ezért volt, aki néhány hónapig börtönben volt, és büntetést is fizetett. A végén a gyerekeknek mégis iskolába kellett járni. Kevesen voltak azok, akik nem fejezték be az általános iskolát, azért, mert nem tudták, vagy nem akarták.

Később ők is kénytelenek voltak letenni a vizsgákat, mert bizonyítvány nélkül lehetetlen volt munkát kapni bármelyik cégnél.

A 70-es évek végéig, amíg minisztériumi irányítás volt az iskolákban, magas szintű és fegyelmezett volt a munka. A 80-as évek elején kezdődött az iskola reformja, bevezették az irányított művelődést. Ettől kezdve a háború kezdetéig az iskola nem fejlődött.”

A fent leírtakat a kérdőív is igazolja. Valóban azoknál a csoportoknál jellemző az alacsony iskolai végzettség, amelyek tagjai abban az időben voltak iskoláskorúak, amikor nem volt tankötelezettség. Jól látszik, hogy az 50 éves felüliek körében magas azok aránya, akik iskolába sem jártak. Ez az arány különösen a nőknél magas (55,7%) (13. sz. táblázat).

13. táblázat

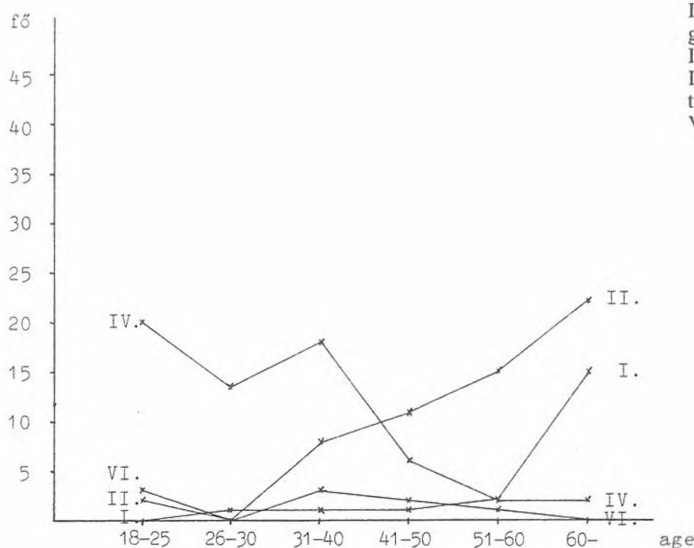
Az iskolai végzettség alakulása kor és nem szerinti bontásban (ffi/nő)

végzettség	18-25	26-30	31-40	41-50	51-60	61-	összes
I.	0 1	1 0	1 5	1 4	2 14	15 45	20 69
II.	2 3	0 5	8 14	11 9	15 9	22 13	58 53
III.	15 19	10 6	13 16	16 18	9 12	5 6	68 77
IV.	20 10	11 3	18 7	6 2	2 2	2 0	59 24
V.	16 4	9 5	13 10	6 0	4 1	2 0	50 20
VI.	3 1	0 1	3 5	2 0	1 1	0 1	9 9
VII.	1 1	2 1	2 3	2 3	2 0	0 1	9 9
VIII.	0 0	0 0	1 2	1 1	1 1	2 0	5 4
összes	57 39	33 21	59 62	45 37	36 40	48 66	278 265

- I. Nincs iskolája
- II. 8 ált. alatt
- III. 8 ált. iskola
- IV. Szakmunkásképző
- V. Technikum
- VI. Gimnázium
- VII. Főiskola
- VIII. Egyetem

2. ábra

A férfiak iskolai végzettségének alakulása

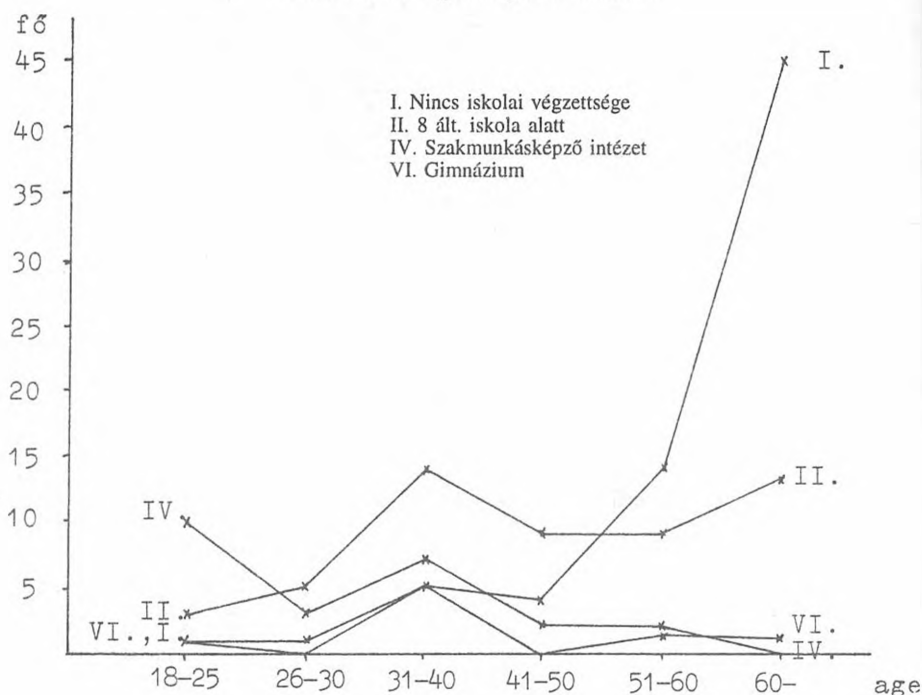

- I. Nincs iskolai végzettsége
- II. 8 ált. iskola alatt
- IV. Szakmunkásképző intézet
- VI. Gimnázium

A férfiak úgy gondolják, hogy a föld megműveléséhez nincs szükség az iskolára, a nők pedig vagy segítsenek nekik, vagy vezessék a háztartást. (A foglalkozáshoz 134 nő háztartásbelit is írt be.) Azok a férfiak, akik a továbbtanulás mellett döntöttek, inkább a szakmatanulást választották, hiszen az hamarabb kamatozik (2. sz. ábra). Bár nem kérdeztük, néhányan valamennyi iskolai végzettségüket bejelölték. Ebből az derül ki, hogy előbb szakmát szereztek (IV), és csak azt követően lettek technikusok (V), vagy érettségiztek (VI).

3. ábra

A nők iskolai végzettségének alakulása

A nőknél még mindig alacsony a továbbtanulás igénye és egyúttal kicsi a lehetősége is. Ők többségükben csak az általános iskolát fejezték be (3. sz. ábra). Meglepő viszont, hogy még a legfiatalabbaknál is előfordul, hogy nem jártak iskolába, vagy csak néhány osztályt végeztek el. Ez inkább a lányoknál fordul elő, ahol még ma is elképzelhető, hogy a szülők egyszerűen nem engedték el iskolába őket – a tankötelezettség ellenére sem.

Az itt felsorolt problémák jól ismertek a menedékes tanárok között is. Ezért fontos a gyermekek sorsának rendezése. A szállásra érkező valamennyi iskoláskorú gyerek számára tankötelezettséget írtunk elő, és ezt a szülőkkel is közöltük. Ennek köszönhetően az iskolázottság aránya ma 99–100 százalék. Időnként a táborban is előfordul, hogy egyes családok valami miatt nem

engedik el a gyereket iskolába. Pedig itt szó sincs arról, hogy a földművelésben vagy az állattartásban kell segíteniük.

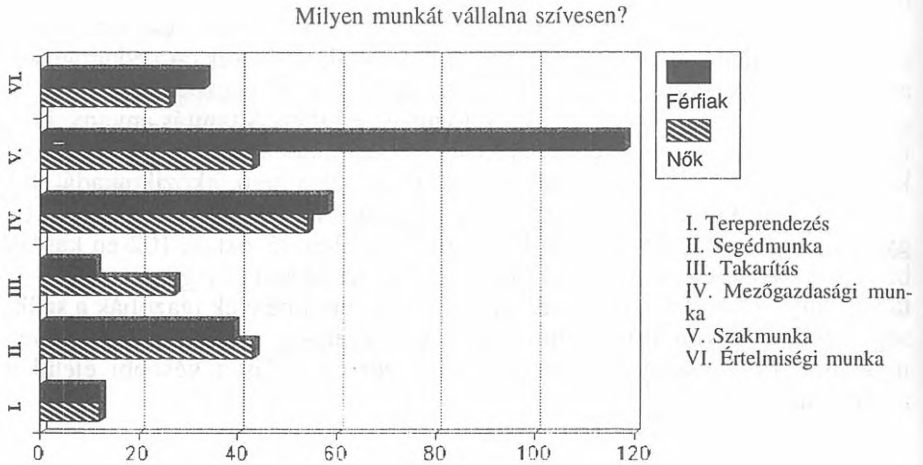
Az oktatás–nevelés Nagyatádon három szintű: két óvodai csoport, nyolc általános iskolai osztály és két középiskolai osztály működik. A pedagógusok a menedékesek közül kerülnek ki. Elsősorban tanári végzettségűek, de ha nincs ilyen, akkor mérnök, orvos, biológus is segíthet. A tanítás anyanyelven folyik, bosnyák tanterv szerint. A tanév végén minden tanuló bizonyítványt kap az anyaországtól, így annak későbbi elfogadása nem ütközik akadályba.

Nagy a fluktuáció, ami nehezíti a munkát. Az 1993/94-es tanévet 164 gyerek kezdte meg. Év közben 48-an jöttek, 110-en távoztak, 102-en kaptak bizonyítványt. Félévkor még 123-an voltak. Az oktatás megszervezése – a tanárhiány miatt – komoly feladat, de az eddigi eredmények igazolják a szükségességét. Nagyon fontos, hogy a tankötelezettség révén minden gyerek megtanul írni, olvasni, számolni. Az itt szerzett tudás a későbbi életüket alapozhatja meg.

A pénz szerepe a menedékesek körében

A magyar kormány a hivatalos menekültügy megalakításakor úgy döntött, hogy a menekültellátást tábori keretek között szervezi meg, teljes ellátást biztosítva. Ez azt jelenti, hogy mindent (szállás, étkezés, oktatás, egészségügy, ruha stb.) ingyen ad a menedékeseknek, ezzel szemben készpénzt nem kapnak. Kezdetben mindenki a gyors befejezésben reménykedett, ezért ez nem is okozott feszültséget Nagyatádon. Az idő előrehaladtával elfogyott a megtakarított német márka (már akinek volt), ugyanakkor a hosszú tábori élet alatt megjelentek természetes egyéni igények is (játék, csokoládé a gyerekeknek, kávé, cigaretta stb.). Egyre többen rendezkednek be hosszú távra, és tartós fogyasztási eszközöket vásárolnának. Mindezek miatt egyre feszítőbb a pénz hiánya. A szerencsésebbek időnként kapnak Nyugatról pénzt, igen ritkán néhány adományozó is ad készpénzt (200–1000 Ft/fő). Ez azonban nem általános jelenség. Az alapellátáson felüli igények viszont érthetőek.

Némi készpénz jelenleg is bekerül a rendszerbe azzal, hogy a lakók munkájukkal segítik a tábor működését, és ezért fizetést kapnak. Takarítanak, mosogatnak, tolmácsolnak, tanítanak, rakodnak stb. Kezdetben ez egy szűk réteget érintett, és nekik állandó munkájuk volt. Később, amikor egyre nőtt a bentlakás átlagos ideje, egyre nőtt annak az igénye is, hogy ne legyenek állandó munkahelyek. Ekkor forgórendszerrel dolgoztunk ki, amivel lehetővé vált, hogy idővel szinte mindenki készpénzhez jusson.

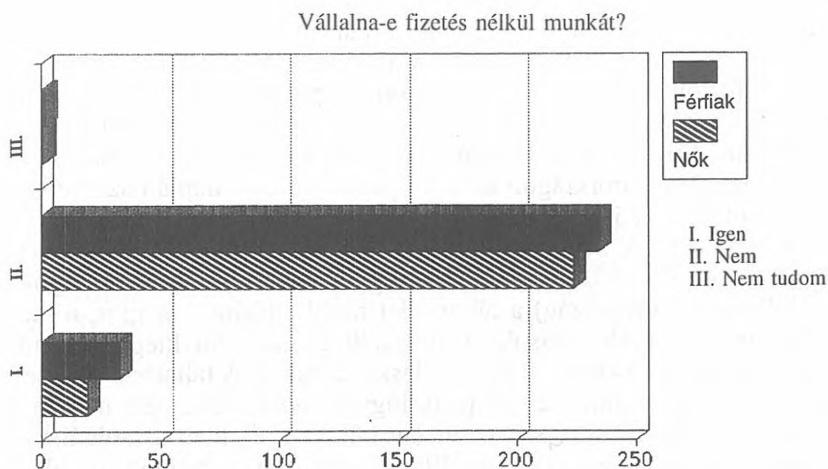

Bár anyagilag és mentálisan egyaránt fontos mindenkinek, hogy dolgozzon, mégsem vállalnak el bármit (14. sz. táblázat), és mindenért pénzt kérnek (15. sz. táblázat). Mindkét „feltétel” meglepőnek tűnik. Az első esetben azért, mert az általában alacsony képzettség ellenére szívesebben vállalnának olyan munkát, amely szaktudáshoz kötődik. A második is ellenérzést válthat ki. Sokszor hallani olyan véleményt, hogy:

„Örüljenek, hogy dolgozhatnak, legalább elfoglalják magukat.” vagy: „Miért kérnek pénzt, amikor magunknak teszük szebbé a tábort? Én sem kapok fizetést, ha lekaszálok a füvet, eltakarítom a havat a házam előtt!”

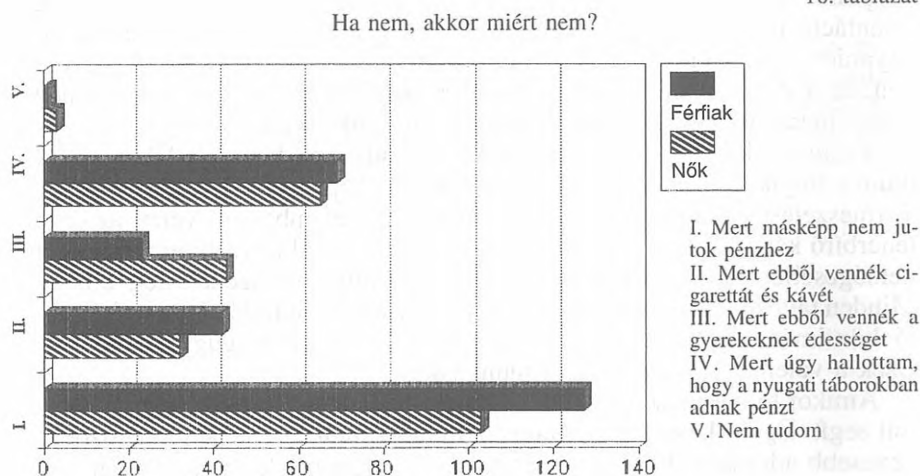
Ezek az aggályok egyoldalúan közelítenek a kérdéshez. Nem szabad elfelejteni, hogy a menedékesek kényszerből hagyták el a házukat, a hazájukat, szakadtak el a család többi tagjától. Két-három év eltelté után jogos igény, ha nemcsak a tábor által biztosított, ingyenes szolgáltatásokat keresik, hanem többre vágnak. Elég csak arra gondolni, hogy a szállás területén működő három telefonfülke – nemzetközi vonalakkal, visszahívhatóan – szintén csak pénzzel vagy kártyával (amely szintén pénzbe kerül) működik. Márpedig készpénzhez csak úgy jutnak, ha dolgoznak, és ha ezért fizetést kapnak.

15. táblázat

Volt más próbálkozás is (pl. az adományok értékesítése), de ez a lakosság, az adományozók ellenkezését váltotta ki. Azokat, akik az ingyen munkára nemmel válaszoltak, megkérdeztük az okok felől is (16. sz. táblázat). A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a legtöbbjüknek a készpénzhez jutás egyetlen csatornája a tábori munkavállalás.

16. táblázat

Ha nem ragaszkodnánk a „teljes ellátás – pénz nélkül” elvhez, hanem bizonyos szolgáltatások ingyenességének feladása mellett készpénzt is adnánk a menedékeseknek, akkor ők is többet tennének önmagukért, több feladatot látnának el fizetés nélkül, jobban megbecsülnék azt, amit jelenleg ingyen kapnak (pl. étkezés). Az sem elhanyagolható, hogy akár még olcsóbb is lehetne így az ellátásuk.

Összegzés

A hivatalosan megszervezett menekültügy fiatal, mindössze hatéves múltra tekint vissza. Ebből következik, hogy még nem rendelkezik komoly hagyományokkal, kiforrott elképzelésekkel. Nincsenek speciálisan képzett szakembereink sem. Nyugodtan mondhatjuk, hogy még tanuljuk a szakmát.

Az indulástól folyamatosan jellemző a pénzhiány. Egyebek közt ez az oka annak, hogy Magyarországon nem a nyugati példák alapján szervezték meg a menekültek ellátását. Nálunk a hangsúly az ingyenes ellátáson van tábori keretek között. A magánszállásokon élők ugyan kapnak némi készpénzt, de a regisztráláson kívül senki sem foglalkozik velük. Más országokban (pl. Hollandia, Svédország) a tábori élet rövid, néhány hónapos, a menekülteket mielőbb bérelt lakásokban helyezik el, ahol jól kiépített rendszerben szociális munkások segítik a beilleszkedésüket. A táborban élőknek zsebpénzt adnak, de semmit nem kapnak ingyen. Az ellátást nem az állam szervezi meg, hanem karitatív szervezeteket bíz meg, és fizet a szolgáltatásokért. Csak a néhány fős vezetőség állami alkalmazott. Nálunk az állam szervez meg mindent, és időnként beenged karitatív szervezeteket is. Feltehetjük a kérdést: vajon melyik az olcsóbb? Melyik a szakszerűbb?

Ahogy mi is csak tanuljuk azt, amit csinálunk, úgy a karitatív szervezeteknek sincs tapasztalatuk. Ugyanakkor mindkét oldalon vannak jó elképzelések, melyeket össze kell hangolni – a menekültek, a menedékesek javára.

Mindenképpen pozitív lépés, hogy a Menekültügyi és Migrációs Hivatal és a SZOTE Általános Szociális Munkás Képző Szak között létrejött megállapodás alapján az 1993/94-es tanévben a végzős évfolyamon menekültügyi orientáció indult. A képzés keretében a hallgatók jogi és szociális oldalról egyaránt megismerkedhettek a menekültellátással. Bár nem ilyen mélységben, de a POTE szombathelyi karának szociális munkásai is ismerkednek a tábori munkával, évenkénti szakmai gyakorlatuk során.

Valami tehát elindult. Mégis azt kell mondanom, hogy általában tűzoltómunka folyik. Nincs hivatalos, szabályozott elképzelés a szociális ellátásról. Természetesen a normatívák kialakításakor figyelembe kell venni az ország teherbíró képességét is. A minél olcsóbbat össze kell egyeztetni a minél emberségesebbel. A jelenlegi magyar menekültügy nemzetközileg elismert. Minden távozó vendég elmondja, hogy elégedett a látottakkal, az embereknek jó körülményeket biztosítunk (étkezés, oktatás, egészségügy, szórakozás). Ezek a vélemények igazolják a munkánkat.

Amikor felmerül az anyagiak kérdése, sokan megkérdezik, hogy a Nyugat mit segít. Egyre kevesebbet. Nagyatádra az elmúlt egy évben az előzőeknél kevesebb adomány érkezett, és csak néhány, régóta idejártó szervezet támogatja a menedékeseket. A szűkülő külföldi segítség mellett csökken az állami támogatás mértéke is. Az országgyűlés a menekültek ellátására 1993-ban egy mdFt-ot, 1994-ben csak 900 mFt-ot különített el. Az ok a regisztrált menekültek, menedékesek létszámának csökkenése. Pedig ez nem lehet alap. Nagyatádot csak néhány hétre tervezték. Ma már a negyedik év végén járunk. Az elején a szállás, az étkezés biztosítása volt a cél, ami (viszonylag) olcsó.

Ma már a szociális ellátás a legfontosabb, ami (sokkal) drágább – és közben az árak sem csökkennek.

Jelenleg folyik a menekültügyi törvény előkészítése. A törvényhozóknak figyelniük kell arra, hogy a meglévő értékeket megerősítsék, a leendő törvény ne legyen gátja az ellátásnak.

Jegyzetek

1 A nemzetiségi összetétel állandóan változik, de a jelzett adatok hosszabb ideje e számok körül mozognak. 1991-ben 85% horvát, 12% magyar volt, majd 1992 elején a horvátok nagy része hazament. A horvátok és a magyarok aránya 8–10% között állandósult.

2 1991 októberében indult el az anyanyelvi iskolai oktatás. Ehhez hivatalos támogatást kaptunk Horvátországtól: tantervet, tankönyveket, tanárokat, bizonyítványokat. Később óvodai csoport is indult. Az első tanévben az eszéki Autóműszaki Szakközépiskola 3.–4. osztálya is itt tanult, a velük érkezett tanárok oktattak. 1992-ben sok gyerek érkezett Boszniából, ekkor újabb óvodai csoportot indítottunk. Az iskolában bosnyák tanterv hiányában az új horvát tanterv szerint folyt a tanítás, de a bosnyák gyerekeknek anyanyelven, történelemben, földrajzban eltéréssel. Az 1993–94-es tanévben már megkaptuk a bosnyák tantervet, ekkor a horvát gyerekeket kellett másképp oktatni. Természetesen minden nemzetiség a saját bizonyítványát kapta meg, így azt a hazatéréskor nem kell honosíttatni.

3 A tábor nyitásakor azonnal megszerveztük a járóbeteg-ellátást, azon belül is a felnőtt-és gyermekrendelést. 1992 márciusában új intézménnyel bővültünk; ekkor a környező településeken és más táborokban elhelyezett idősek és elmebetegek elhelyezésére szociális otthont nyitottunk. A szakmai munkát a városi kórház biztosította, a költségeket a menekültügy állta. 1994 áprilisától a szakmai munka irányítását is átvettük. 1993 novemberében nyitottuk meg a harmadik egészségügyi blokkot, ahol az elmebetegek szakszerű ellátása folyik. Fontos, hogy egyik ellátási terület sem zárt, így a táborban élő rokonok, ismerősök bármikor meglátogathatják a betegeket.

4 A városi önkormányzat kérésére korlátoztuk a táborból való kilépés lehetőségét. Ez az egyik oldalról védhető intézkedés, hiszen komoly fennakadást okozhat a 12–13 ezer lakosú kisvárosban a 2–3 ezer menedékes egyidejű megjelenése. Ugyanakkor a másik oldalról támadható is a döntésünk, mert az Átmeneti Szállás nem börtön. A táborlakókat nem korlátozhatnánk a szabad mozgásban. Hogy ezt a dilemmát feloldjuk, a napi kilépők kiadásának lehetőségét a menedékes önkormányzatra bíztuk.